

DLA doktori értekezés tézisei

Cseh Dalma

François Couperin: Pièces de Clavecin
Nemesi arcképcsarnok a királyi udvarban

Témavezető: Vadász Antalné Horváth Anikó DLA

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2012

I. A kutatás előzményei

A francia zenei életben mintegy két és fél évszázadon keresztül jelen levő Couperin-család történetének és zenei hagyatékának feltérképezésére tett első zenetudományi igényű kísérlet Charles Bouvet nevéhez fűződik, aki korabeli feljegyzésekre, különböző könyvtárak levél- és irattáraiban fellelhető dokumentumokra, valamint még meglévő anyakönyvi kivonatokra támaszkodva 1919-ben *Une dynastie de musicien français: Les Couperin, organistes de l'église Saint-Gervais*. (Paris: Delagrave, 1919) címmel kiadta Couperinekről szóló monográfiáját. Habár a könyvében foglaltak a modern kutatások tükrében nem mindig bizonyulnak helytállóknak, mégis úttörő munkája példaértékű volt a következő évtizedek kutatói számára. Ennek köszönhetően 1926-ban két nagyszabású munka is napvilágot látott Párizsban. Míg Julien Tiersot: *Les Couperins*. (Paris: Felix Alcan, 1926) című könyvében a teljes muzsikus dinasztiát tette értekezésének tárgyává, addig André Tessier: *Couperin. Biographie critique*. (Paris: Henri Laurens, 1926) című művében nagyrészt a család legjelentősebb tagjára, François Couperin „le grand”-ra koncentrált. A zeneszerző életútjának felvázolásakor mindketten azonos metódust követtek: Couperin szerzeményeinek tükrében jelenítették meg az életpálya legfontosabb eseményeit. Az életmű darabjainak kritikai elemzésére tett

kísérletük azonban – a kompozíciók nagy száma miatt – megrekedt az általános analízis szintjén.

Az ötvenes években publikáló zenetudósok specifikusabb kutatásainak köszönhetően Wilfrid Mellers: *François Couperin and the French Classical Tradition*. (London: Dennis Dobson, 1950) és Pierre Citron: *Couperin*. (Paris: Du Seuil, 1956) című könyvekben már külön fejezetet szenteltek François Couperin csembalódarabjainak. Habár a stílusjegyek és szerkesztési elvek mentén történő rendszerezésre mindketten kísérletet tettek, mégis – az anyagmennyiség nagysága és a terjedelem rövidege miatt – egyik könyv sem tartalmaz mélyreható elemzéseket. Shlomo Hofman: *L'oeuvre de clavecin de François Couperin le grand*. (Paris: A. & J. Picard & Cie, 1961) című munkája az első tanulmány, amely kizárólag Couperin csembalóműveivel foglalkozik. Ugyan ismert volt François Couperin azon kijelentése, mely szerint műveinek címválasztása tudatos, és a műcímek nemcsak ajánlást hordoznak, hanem személyes portrék is egyben, illetve különböző történetekre reflektálnak, a fent említett zenetudósok csupán érintőleges kísérletet tettek a művek létrejöttét inspiráló személyek és a bennük megjelenített események felvázolására.

A csembalódarabok címe mögött rejlő többletjelentés kutatására a huszadik század második felének szakirodalma sem fordított kellő figyelmet. Philippe Beaussant: *François Couperin*. (Paris: Fayard, 1980)

című könyvében megjelent rövid tanulmányai többnyire hangulatokat, benyomásokat közvetítenek. David Tunley: *François Couperin and "The Perfection of Music"*. (Farnham: Ashgate, 2004) Couperin kompozíciós technikájára világít rá, míg Olivier Baumont: *Couperin. Le musicien des rois*. (Paris: Gallimard, 1998) című összefoglaló monográfiájában François Couperin emberi és zenész portréját rajzolja meg.

Jane Clark és Derek Connon műve, a *The Mirror of Human Life*. (Huntingdon: King's Music, 2002) az első olyan munka, amely a François Couperin csembalódarabjainak címében található elsődleges jelentéstartalmak magyarázata mellett – rávilágítva a kor társadalmi és kulturális hátterére – a mögöttes utalások megjelenítését is célul tűzte ki.

II. Források

A disszertáció egyes fejezeteiben megfogalmazott vezérfonalak eltérő jellege különböző források feldolgozását tette szükségessé. A Couperin-család tagjainak életútját ismertető részhez alapvető információkat Titon du Tillet: *Le Parnasse François*. (Paris: Jean-Baptiste Coignard Fils, 1732) című krónikája és a Stanley Sadie szerkesztésében megjelent *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (London: Macmillan, 2001) Edward Higginbottom és David Fuller által jegyzett „Couperin”

szócikke szolgáltatta. Az életrajzi adatok pontosításában Charles Bouvet, André Tessier, Pierre Citron, Philippe Beaussant és Olivier Baumont munkái nyújtottak további segítséget.

A királyi család tagjainak és egyéb nemesek portréinak megrajzolása, valamint François Couperin a korabeli zenei életben betöltött szerepének meghatározása lehetetlen lett volna a XIV. és XV. Lajos életét és uralkodásának eseményeit feldolgozó történelmi kutatások nélkül. Kiindulópontként a korabeli visszaemlékezések, többek között *Saint-Simon herceg emlékiratai*. Ford: Réz Pál. (Budapest: Európa könyvkiadó, 1975) szolgáltak. A Condék szerelmi életébe Noel Williams: *The love-affairs of the Condés (1530-1740)*. (London: Methun & Co, 1912) címmel megjelentetett munkája engedett bepillantást, míg Mademoiselle de Nantes személyével Jacques Bernot: *Mademoiselle de Nantes, fille préférée de Louis XIV.* (Paris: Nouvelles Éditions Latines, 2004) műve foglalkozik behatóbban.

A XIV. és XV. Lajos személyét, uralkodását és a kor szokásrendszerét kutató történelmi munkák közül a disszertációban – a teljesség igénye nélkül – a következők kerültek feldolgozásra: Pierre Gaxotte: *Le siècle de Louis XV.* (Paris: Arthème Fayard, 1933), Pierre Gaxotte: *La France de Louis XIV.* (Paris: Hachette, 1946), Charles Kunstler: *La vie quotidienne sous Louis XV.* (Paris: Hachette, 1953), W. H. Lewis: *The Sunset of the Splendid Century.* (New York: William

Sloane Associates, 1955), valamint W. H. Lewis: *The Splendid Century. Life in the France of Louis XIV.* (New York: Morrow Quill Paperbacks, 1978). A fentiekén túl három magyar nyelven megjelent könyv, Saint-Simon herceg: *XIV. Lajos udvara*. Ford: Juhász Vilmos. (Budapest: Officina, 1941), Frantz Funck-Brentano: *Udvari világ*. Ford: Dr. Puskás Lajos. (Budapest: Athenaeum, é.n.) és Papp Imre: *A Napkirály. XIV. Lajos élete és kora*. (Budapest: Kossuth, 1989) is a segítségemre volt.

A François Couperin csembalóműveinek címében szereplő személyek és események meghatározásában, illetve a mögöttes tartalmak pontosításában fő forrásként Jane Clark és Derek Cannon tanulmánya szolgált.

III. Módszer

A disszertáció címében megjelölt téma kibontásakor szükségszerűnek bizonyult a Couperin-család történetének felvázolása, hiszen csupán elődei életútjának tükrében határozható meg az a zenei hagyaték, amely François Couperint a XVII-XVIII. század meghatározó jelentőségű zeneszerzőjévé tette.

A csembalódarabok műcímeiben található személyek történelmi hitelességű leírása a második fejezet „Nemesi arcképcsarnokában” kapott helyet. Mindkét fejezet megírásához a forrásanyagot a

zenetudomány területétől távolabb eső, a korabeli dokumentumokat feldolgozó filológiai kutatások adták.

A harmadik fejezetben a disszertációban tárgyalt művek formatani elemzése kapott helyet. A szerkezeti sajátosságok bemutatása mellett, ugyanezen fejezet részeként, a különböző zenei paraméterek: hangnem, ütemmutató, tempójelzés mentén való elemző összehasonlítás is sorra került.

IV. Eredmények

Habár nem ez volt elsődleges célom, mégis a Couperin-család története, és ezen belül is François Couperin „*le grand*” életrajzi dokumentumainak összegyűjtése, a francia és angol szakirodalom adatainak egységesítése és magyar nyelven való közreadása – úgy gondolom – a disszertáció egyik jelentős kutatási eredménye lett.

Ugyan a műcímek mögött rejlő személyek portréinak megrajzolására már történtek kísérletek, mégis François Couperin csembalódarabjainak ilyen jellegű vizsgálata egyedülálló a Couperin-kutatásban. Szintén rendhagyó a műveknek a versailles-i udvar miliójében való elhelyezése és ebben a közegben való elemzése. A nemesi rangok zenei megjelenítése eddig még nem volt szempont a Couperin-kutatásban, miképpen a zenei portréfestés technikájának

tanulmányozására sem volt ehhez hasonló kezdeményezés.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

François Couperin rövid lélegzetű csembalódarabjai felbecsülhetetlenül sokrétű pedagógiai értékkel bírnak, hiszen mind a csembaló-, mind a zongoramethodikában kiemelt szerepet kap a francia barokk korszakának bemutatása. Ehhez formai gazdagságuk révén François Couperin csembalóművei kiváló alapanyagot szolgáltatnak, mert a *clavecin* kezelésének mikéntje mellett, a kor díszítéstechnikájába is bepillantást engednek. Ugyanakkor a csembalódarabokban megfogalmazottak nemcsak egy adott kor zenei világának tükröi, hanem a francia barokk királyi udvar ízlésének letéteményei is – a portrék eredetijének és a darabok karakterének összevetése révén pedig a fantáziát megmozgató, sokszínű zenei előadás megteremtésére nyílik lehetőség.

Teljes *ordre*, vagy a benne felsorakoztatott darabokból való válogatás, mindenkor részét képezi a francia barokk mesterek művészetét bemutató koncertjeim műsorának. Ezek az összeállítások többek között Budapesten, Szombathelyen és Kecskeméten kerültek a közönség elé. François Couperin műveivel való elmélyültebb munkára a Menno van Delft által Montisiben, illetve Madame Huguette Dreyfus irányításával Villecroze-ban tartott mesterkurzusok adtak alkalmat.

